

Willem Wilschut

Een Utrechtse psychiatrisch verpleger die in Mauthausen gedood is vanwege zijn hulp aan joodse burgers tijdens de Duitse bezetting.

Wilhelmus ('Willem') Wilschut, geboren aan de Nieuwe Gracht nummer 4 te Utrecht op 8 december 1893 als zoon van kamerbehangertapijthersteller annex bonthandelaar Wilschut, begon op 15 oktober 1912 als 'leerling-verpleger pro-memorie' in het Geneeskundig Stadsgesticht van de Willem Arntsz Stichting aan de Agnietenstraat te Utrecht. Zijn eerste overgangsexamen legde hij af in het zomersemester van 1913. Daarna moet hij ofwel een paar keer gezakt, ofwel tijdelijk gestopt zijn met deze opleiding. Wellicht had het Utrechtse gesticht problemen met de opleiding vanwege personeelsschaarste ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog. Veel instellingen zaten toen immers zonder verplegers door de mobilisatie. Ook het Willem Arntsz Huis kende dat probleem; dat is af te leiden uit het feit dat het aantal mannelijke patiënten op de derde klasse afdeling dat te bed verpleegd moest worden tussen 1913 en 1914 steeg met 30 personen. Wilschut slaagde voor het tweede overgangsexamen in het wintersemester van 1916-1917, en deed eindexamen op 12 december 1917. Voorafgaand aan dit examen, op 1 december 1917, was hij reeds bevorderd tot 'uitwonend stafverpleger', terwijl hij ook als leerling al vanaf 15 januari 1917 had mogen uitwonen. Dit mag als een bewijs van vertrouwen in zijn kwaliteiten worden uitgelegd; normaal gesproken kreeg een verpleger immers pas toestemming tot uitwonen als hij getrouwd was. Hij overleefde de Spaanse Griep van 1918.

Op 1 juni 1921 trad Jannie Lindeboom als leerling-krankzinnigenverpleegster in dienst bij de Willem Arntsz Stichting. Zij was anderhalf jaar jonger dan Willem. Ze was afkomstig uit Winkel te Noord-Holland en had toen ze in het Gesticht begon al een diploma in algemene ziekenverpleging. Mogelijk had ze ook een diploma in kraamverpleging. De twee hebben elkaar vermoedelijk snel ontdekt. Waarschijnlijk verloofden ze zich vlak nadat Jannie in mei 1922 slaagde voor haar eerste overgangsexamen in de verpleging van krankzinnigen en zenuwzieken. In juli 1922 lieten ze in elk geval een mooie foto maken (*foto 2*) als herinnering aan een gezamenlijk fietstochtje naar het

Jagershuys in Zeist.

Op 14 april 1923 trouwden ze. (foto 3)

Jannie en Willem 14-4-1923

Na hun huwelijk stopte Jannie met de opleiding in krankzinnigenverpleging. Het echtpaar woonde aan de Rijnlaan 116 bis te Utrecht.

Zowel Jannie als Willem waren gelovige, protestantse christenen, doch uit de georganiseerde Kerk getreden. Ze waren 'vurig socialist' en als zodanig lid van de SDAP. Willem was daarnaast actief lid en bestuurder van de vakbeweging (Ambtenaarsbond, vakgroep verpleging van de WA Stichting), Jannie collecteerde actief voor de TBC-bestrijding bij de Zonnestraal te Hilversum. Hun in algemene zin vooruitstrevende instelling bleek uit het feit dat beiden in 1935 lid werden van de Arbeiders Vereeniging voor Lijkverbranding. Ook is zeker dat Willem in contact stond met SDAP-ers die het blad *Vrijheid, Arbeid, Brood* in Utrecht verspreidden. In de oorlog verwijderde hij met deze mensen vers aangeplakte NSB-propaganda. Uit hun huwelijk werden twee kinderen geboren: zoon Johannes Jacob (ook wel 'Jo', later 'Joep') op 5 juli 1924, dochter Maartje Marija Jacoba (die later ook wel Rie of Marijke werd genoemd) op 25 maart 1926. Als vader was Willem volgens Joep eenvoudig, zachtaardig en tolerant. Ondeugendheden van de kinderen strafte hij met hooguit één tik. Ook was er thuis zelden onenigheid. De fotoboeken van de familie tonen plaatjes van een vrolijk gezin dat er veel met de fiets op uit trok in de omstreken van Utrecht en elke dag een paar baantjes trok in zwembad De Liesbosch, een bad dat in 1928-1929 speciaal gebouwd was i.v.m. de Olympische Spelen en een 100 meterbaan plus springtoren van 10 meter hoog bezat. Het hele gezin was lid van deze Zwemvereniging. De beide ouders gingen gezamenlijk dikwijls mee met uitstapjes die het personeel van de Willem Arntsz Stichting werden aangeboden. (foto 4)

Een personeelsuitje van de WA Stichting naar Valkenburg in de zomer van 1934. (Willem staat op de tweede rij, 4^e van links, de 5^e persoon van links met de riem van een tas over haar borst is Jannie.)

Willem moet een zeer geliefd verpleger geweest zijn. Hij had zelfs een koosnaam: 'Wout'. Zijn 25-jarig jubileum werd op 15 oktober 1937 luisterrijk gevierd: met een staatsieportret van de familie (foto 5), gezeten voor het voltallig personeel en in aanwezigheid van directeur Engelhard.

25-jarig Jubileum Willem Wilschut, 15 oktober 1937, op binnenplaats WA Huis. Achter, midden tussen Wim en Joep geneesheer-directeur C.F. Engelhard.

Ook werd een gedicht voorgedragen door een collega:

“ J u b i l e u m ”

Vijf en twintig lange jaren,
 In de dienst vergrijsde haren,
 Verpleger zijn, zoo'n lange tijd,
 't Lijkt ons jongeren 'n eeuwigheid.
 Steeds maar in diezelfde sleur,
 Wisselen vóór- of achterdeur,
 Half zes, tienuur, zeven tot acht,
 Om de drie week in de wacht.
 Een menschenleeftijd vloeren vegen,
 Boenen, poetsen en .....verplegen,
 Allerhande soort gevallen.
 Patiënten bij de duizendtallen.
 Injecties intraveneus en subcutaan,
 Wonderolie, permangaan,
 Luminal bij Kilogrammen,
 Honderdduizend boterhammen.
 Een kwart eeuw dienst bij de wit-jassen
 Is: kilometers ..... 'stuit' gewassen.
 Bed- en badbehandeling
 Met al de beslommering.
 En tot slot de ergste van de drie
 Komt de arbeidstherapie.
 Dit is niet zo heel ver mis,
 's beeld van een broeder-jubilaris.

Maar voor Wilschut is het beeld zoo nog lang niet compleet;
 Wilschut die in de volksmond 'Broeder-Overste' heet
 De man, die 25 jaar elke dag, elk uur,
 Altijd vriend'lijk is, nooit chagrijnig, nooit zuur,
 Die een ieder wil helpen, 't zij collega of patiënt,
 In het kort gezegd: 'een reuze vent'!
 Daarom Wout in ronde Hollandsche taal:
 Hier een poot jô, van ons allemaal.

Een collega

Tegen 1940 was Wilschut opgeklimmen tot 'eerste verpleger' op het Utrechtse Stadsgesticht. Het enige waar hij wat zijn werk betreft niet over te spreken was, was zijn salaris.

Toen Willem in 1942 in aanraking kwam met onderduikers liet hij deze mensen als vanzelfsprekend bij zich thuis onderduiken. Aanvankelijk huisvestte hij een jong Pools joods gezin dat een dochttertje in Rotterdam had ondergebracht. Deze mensen durfden de onderduik echter op den duur niet aan en vertrokken weer. Later ging het om de Amsterdamse familie Brilleslijper: de 53-

jarige Hartog (oftewel 'Hakkie'), zijn 55-jarige echtgenote Heintje en hun dertienjarige zoon Samuel (oftewel 'Johnny') Brilleslijper. Hartog Brilleslijper handelde op het Amstelveld in kammetjes, scheermesjes van het merk 'O' Chelly' en dergelijke. Hij werd wel 'de scheermesjeskoning' genoemd.

(foto 6)

Heintje en Hartog Brilleslijper in Amsterdam, voor hun onderduik en wegvoering, met dank aan Joop en Dini Admiraal/ Brilleslijper.

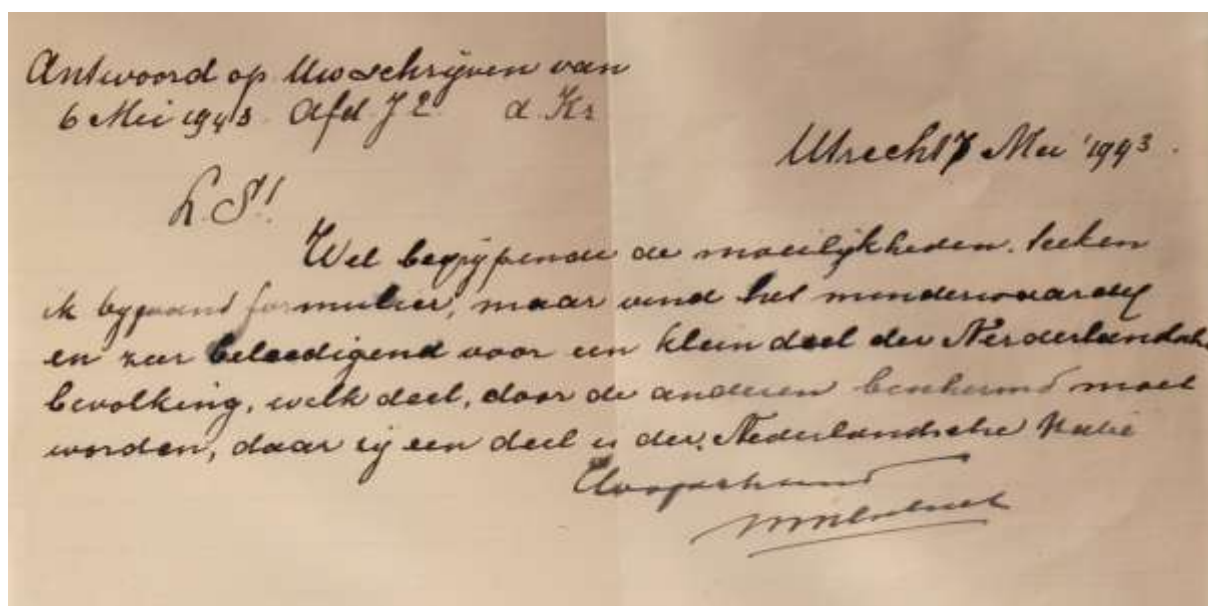
Hun oudste zoon meldde zich in 1942 voor 'vrijwillig vertrek' naar Duitsland. In dat geval zou de rest van de familie namelijk van gedwongen vertrek gevrijwaard blijven, zo was verzekerd door de autoriteiten. Zijn ouders trachtten hem tegen te houden. Dit lukte niet. Hij wilde hen per se bericht sturen of het wel veilig was om op transport te gaan naar het Oosten. Na uitblijven van bericht van deze zoon heeft het echtpaar in zomer of najaar 1942 de conclusie getrokken dat het veiliger was om onder te duiken. Uit het digitaal Joods Monument Nederland blijkt dat deze oudere zoon (Machiel Brilleslijper, in de wandelgang Chelly', in 1942 18 jaar oud) op 19 augustus 1942 inderdaad is vermoord in Auschwitz. Het echtpaar had echter nog een zoon. Deze derde zoon (Meijer Brilleslijper) zat met zijn vrouw en dochtertje Dini op een ander adres ergens in Utrecht. Dit gezin heeft de oorlog overleefd omdat Willem hun verblijfplaats niet verraadde, hoe hard de verhoren ook waren.

Wilschut's motief voor het bieden van onderduik was: *'Wij zijn Nederlanders: zij óók. Wij zijn een democratisch volk en wensen geen vreemde – en zeker geen militaire- inmenging in onze zaken.'* Zijn hele gezin steunde deze beslissing; geen enkel lid van het gezin zag 'angst' als een reden om van

het bieden van onderduik af te zien. De moed die het kostte om onderduikers in huis te hebben zat, aldus zoon Joep, vooral in kleinigheden: zorgen om niet op te vallen, stroom en gas gappen, clandestien aan eten en bonnen zien te komen. Ook moest je kunnen zwijgen en incidenteel Duitsers 'weg kunnen kijken'. Wilschut was tamelijk duidelijk over zijn weerzin tegen de maatregelen van de Duitse bezetter. Zo liet hij zijn Levensverzekeringsmaatschappij via vertegenwoordiger Akkerman weten dat hij weigerde in te vullen of hij jood was ja of nee. De maatschappij stuurde hem daarop een brief dat zij gedwongen was dit te vragen op grond van verordening 58/1942. Men waarschuwde hem dat hij geen aanspraak kon maken op de rechten die voortvloeiden uit zijn polis als hij bleef weigeren en stuurde hem nogmaals een formulier ter ondertekening toe, vergezeld van een gefrankeerde enveloppe. Per kerende post stuurde Wilschut dit formulier toen toch in, doch liet dit vergezeld gaan van een boze brief:

'Wel begrijpend de moeilijkheden teken ik bijgaand formulier, maar vind het minderwaardig en zeer beleedigend voor een klein deel der Nederlandsche bevolking, welk deel door anderen beschermd moet worden, daar zij een deel is der Nederlandsche Natie. Hoogachtend Wilschut.'

(Foto 7 hieronder)

Dat de familie Wilschut onderduikers in huis had bleek op 5 april 1944 helaas bij de *Sicherheitsdienst* bekend te zijn. Vroeg in de avond kwamen die dag twee mannen aan de deur; een SD-agent en de Amsterdammer Puls, berucht om het leeghalen van de woningen van Amsterdamse joden. Alleen Willem, Jannie, Marijke en de onderduikers waren thuis. Jannie deed de deur open. De SD-agent vroeg haar hoeveel mensen er in huis waren en zij antwoordde: 'Drie. Mijn man, mijn dochter en ikzelf.' De SD geloofde dit niet en vroeg waarom ze de joden die ze in huis had niet meetelde. Eén van de mannen stormde naar boven en kwam weer terug met vier personen: de joden en Willem

Wilschut zelf. Marijke Wilschut werd nu gesommeerd de spullen van de joden in te pakken en de naam van de man die de joden bij hen had gebracht op te geven. Als zij dit deed zou Wilschut gespaard blijven; deed zij het niet, dan zou ook hij weggevoerd worden. Zij noemde een valse naam. De SD-er werd hier kwaad om. Hij had die naam al vaker gehoord en eiste de echte naam. Marijke weigerde deze bekend te maken. Daarop werden de familie Brilleslijper en Willem Wilschut weggevoerd onder uitroepen als *'Als ze teveel babbels hebben schiet je maar.'* De gevangenen werden echter al gauw gesplitst: de familie Brilleslijper werd naar de 'Joodsche afdeling' van de gevangenis aan de Weteringschans gebracht. Van daaruit schreef Hartog Brilleslijper op 14 en 17 april nog twee brieven om hulp aan Willem, niet wetend dat ook deze voor langere tijd gevangen was gezet.

Dat de Brilleslijpers op 18 april 1944 naar Westerbork getransporteerd werden, blijkt uit een derde briefje, door Hakkie vanuit de trein nog aan de familie Wilschut geschreven. Uit de drie brieven spreekt het volste vertrouwen dat schrijven aan Wilschut iets goeds op zal leveren: ofwel eten, ofwel goederen. Er blijkt niet uit dat zij beseften dat zij een wisse dood tegemoet gingen. De familie Brilleslijper is evenwel op 22 mei 1944 in Auschwitz omgebracht.

Willem Wilschut zelf werd vervoerd naar de 'Duitse afdeling' van de gevangenis aan de Amstelveenscheweg te Amsterdam. Jannie kreeg van daaruit althans een voorgedrukt briefje/kaartje thuisgestuurd met de volgende tekst:

*'Ik bevind mij thans in de Duitse Afdeling van het Huis van Bewaring II, Havenstraat 6 te Amsterdam. Ik verzoek U, mij op Vrijdag tussen 9-12 en 2-5 uur schoon wasgoed te willen sturen, goed verpakt in een kussensloop en voorzien van mijn naam en celnummer. Levens- en Genotsmiddelen mogen niet worden mede gegeven. Zeep, tandpasta en tandenborstel kan worden meegestuurd. Op Vrijdag kan het vuile wasgoed worden afgehaald. Correspondentie is verboden. Wasgoed brengen: Vrijdag om de 14 dagen.
halen: Vrijdag volgende op het brengen.
W. Wilschut, celnummer B 3-6.
Het Huis van Bewaring is niet aansprakelijk voor weggeraakt wasgoed.'*

Willem werd daar anderhalve maand vastgehouden. Op 19 mei 1944 werd hij als 'Schützhäftling' overgebracht naar Kamp Vught onder nummer kampnummer 10.186. Op zijn kaart stond vermeld: Lengte: 1.63 meter, Gewicht: 64 kilo. Een voordeel van Kamp Vught boven de Amsterdamse gevangenis was, dat gevangenen eens per week een pakket met een gewicht van 3,5 kilo mochten ontvangen, waarin ook etenswaren mochten zitten. In haar persoonsbewijs had Jannie bewaard wat ze Willem mocht opsturen: 2 ons suiker; 1 lepel zout; 10 bouillonblokjes; 1 stuk luchtzeep; norit of 3 stoppoeders; wat drop of pepermunt; kl. verbandje, spaanderdoos met boor of zinkzalf; fruit niet te rijp; vitamine C; 2 sigaren of sigaretten, in courantenpapier; flesje jachtwater; 1 paar heel oude sokken of klompsokken; 7 papieren zakdoeken; 10 closetpapiertjes; stofkam; oude handdoek en

washandje. In werkelijkheid deed zij alle mogelijke moeite etenswaren op te sturen waarvan ze wist dat Willem er gek op was. Vaak werden haar pakketten, zelfs als zij ze zelf gebracht had, echter pas na een week aan Willem gegeven en was dan alweer veel van de inhoud bedorven. In Kamp Vught zat hij aanvankelijk in blok 14B, werkte korte tijd op het zg. 'Luftwaffen' (hij omschreef dit zelf als een 'vliegtuigenkerkhof'), doch vanaf 2 juli 1944 ook korte tijd als verpleger ('Sanitäter') in het Revier (blok R2) en op de ambulance. Kennelijk heeft hij ook enige tijd last gehad van een longontsteking en toen als patiënt in de ziekenbarak gelegen. Op 11 juli 1944 werd hij overgebracht naar het Buitenkommando Arnhem, waar hij het volgens zijn brieven 'beter had', hoewel de postpakketten van zijn familie daar later aankwamen, waardoor bederfelijke etenswaar vaak niet meer gegeten kon worden. Uit een brief van 30 juli 1944 aan zijn vrouw blijkt dat Willem door haar op de hoogte gebracht is van het feit dat de NSB-leiding van de WA Stichting hem had ontslagen. Hij schrijft:

*Wat de WA Stichting aangaat, dat voelde ik al lang en dat plak ik aan mijn g....
Geen zorgen hoor vrouw, broodroof is voor die heeren een prachtwapen. Ik zal
zoodra ik kan weer voor jou werken.*

Correspondentie tussen Willem Wilschut en zijn familie van en naar Kamp Vught. (foto 8)

Begin september werd Wilschut weer teruggebracht naar Vught. Dat transport verliep via Utrecht, waar Wilschut –waarschijnlijk in de nacht van 7 op 8 september- één nacht gevangen werd gehouden in de 'Kriegswehrmachtsgefängnis' aan de Gansstraat te Utrecht. Daar werd hij nog –uit de verte- gezien door zijn echtgenote. In de nacht van 13 op 14 september werd hij vanuit Vught op transport gezet naar Sachsenhausen, samen met een detachement uit Arnhem. Op 20 september 1944 kwam

Wilschut aan in Kamp Sachsenhausen (Oranienburg) en kreeg daar het nummer 103423. Hij werd er te werk gesteld in bijkamp 'De Klinker', oorspronkelijk een zwaar strafkamp naast een steenfabriek, waar de gevangenen moesten werken voor de Deutsche Erd und Steinwerke (DEST). In de laatste maanden voor het einde van de oorlog werden hier echter granaten geproduceerd.

De omstandigheden in Sachsenhausen waren uitermate slecht. Tussen Kerst 1944 en eind februari 1945 verloren hier zeker 280 Nederlanders het leven. Zij hadden de bevrijding verwacht; doch toen deze alsmaar uitbleef verloren zij de moed en stierven bij tientallen tegelijk. Wilschut daarentegen hield vol. Hij hoorde bij de laatste (eind februari waren er nog achttien over) overlevende Nederlanders van kamp Sachsenhausen. Helaas werd hij op 22 februari 1944 nog op transport gesteld naar Konzentrationslager Mauthausen, waar hij op 26 of 27 februari 1945 aankwam onder kampnummer 134895. Hij werd hier geplaatst in Blok 12 en vandaar weer overgeplaatst naar het Sanitätslager (SL; dit was de ziekenbarak). Wilschut overleed op 31 maart 1945. De Kampadministratie vermeldde als locatie van zijn dood de ziekenbarak en als doodsoorzaak: Kreislaufschwäche, of Akuter Dickdarmkatarrh. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken van Duitsland waarschuwt echter dat *'die in den Quellen angegebenen Todesursachen zumeist nicht mit den tatsächlichen übereinstimmen'*.

Dat Wilschut dood was werd aan Jannie Wilschut-Lindeboom bekend gemaakt door het Rode Kruis in januari 1946. Na een overlijdensadvertentie in de Utrechtse krant en een overlijdensbericht met foto voor intimi kreeg zij zeker drieëntwintig condoléancebrieven. Deze kwamen o.a. van de Ambtenaarsbond Utrecht (*'Hier heeft ons verlaten een mensch die alle goede hoedanigheden in zich vereenigde. Wilschut was een trouw kameraad, gezien bij zijn collega's als geen ander en als bondslid en bestuurder van onze bond een voorbeeld voor anderen. Wij zijn er trotsch op, dat wij hem een der onzen konden noemen en wij zullen zijn nagedachtenis in hooge eere houden. Moge deze gedachte u sterken in Uw smart en U mede kracht geven voor de toekomst'*), de Vakgroep Verpleging van de Ambtenaarsbond (*'Het personeel georganiseerd in bovenstaande vakorganisatie heeft behoefte, door dit schrijven uiting te geven aan hun groote droevenis, nu zekerheid is gekomen over het overlijden van Uw man en vader. Onze collega Wilschut werd door een ieder hooggeacht, voor ons was hij een waar vriend. Zijn nagedachtenis zal bij ons voort blijven leven in dankbare herinnering aan de warme vriendschap welke hij ons schonk. Van harte hoopen wij dat U allen kracht moge putten uit ons aller innig medeleven.'*), van psychiater Bets Meyling-Hylkema van de WA Stichting (*'Wij in de Willem Arntsz Stichting zijn er trots op dat uw man een van de onzen was. Mijn beste wenschen om U.'*), van Zwemvereniging De Liesbosch (*'Zij het ons vergund hem als clublid te gedenken als een voorbeeldig Nederlander en zijn nagedachtenis in eere te houden. Ontvangt U met deze onze welgemeende condolatie namens het Bestuur, de diverse commissies en alle clubleden.'*), de Sociaal Democratische Vrouwenbond (*'Hij is zijn idealen trouw gebleven en heeft zijn leven gelaten in de strijd voor de*

rechtvaardigheid , dat is een overtuiging die ons nooit verlaat.’), van de families van Dijk (‘Hoe groot is Uw offer geweest voor deze wreede oorlog en hoe erg dat wij allen hem nog niet eens de laatste eer kunnen bewijzen. Woorden van troost zijn zo makkelijk te schrijven; wij kunnen uw groot verdriet eerbiedigen en U en uw kinderen veel hoop op de toekomst toewensen. Zijn nagedachtenis zal bij ons altijd in eere gehouden worden. Vele groeten en sterkte in uw verlies.’), de families A.P. Horneman, G.C. Verspeek, van Dijk, E.G.B.Chr. Wilhelms, A. Posthumus, Lindner, B. Hessels uit Utrecht en uiteraard van vele familieleden.

In het personeelsblad van De Willem Arntsz Stichting plaatste men het volgende bericht ter herinnering aan broeder Wilschut: *‘Op deze plaats herdenken wij Br. Wilschut, die, door mensenliefde gedrongen, onderdak verleende aan eenige zo schandelijk vervolgde Joden en voor dit ‘misdrijf’ moest boeten in het beruchte kamp te Vught, vanwaar hij naar Duitschland werd vervoerd. Sedertdien bereikte ons de droeve tijding dat hij op 31 maart 1945 is gestorven en dus aan zijn familie en vrienden ontviel. Zijn vriendelijke en bereidwillige houding tegenover patiënten en collega’s, zijn optimisme en ruime wereldbeschouwing, zijn hulpvaardigheid en bereidheid tot dienen, vonden steeds groote waardering. Hij is van ons heengegaan, terwijl zijn naaste familie hem nog zoo nodig had en wij nog zooveel van hem verwachtten. Zij nagedachtenis zal bij ons in ere blijven. Broeder Wilschut, wij zullen U nooit vergeten!’*

Diverse familieleden waren blij dat Jannie en Willem met hun kinderen toevallig net een mooie foto hadden laten maken vlak voordat Willem was opgepakt.

Foto 9: Familie Wilschut-Lindeboom maart 1944.

Een familielid schreef: *‘Wat eenig dat jullie die foto nog hebt laten maken van jullie viertjes, die staat hier op het dressoir in de achterkamer, dan zien we hem elke dag.’*

Wilschut zelf vermoedde dat hij opgepakt was door verraad van een bekende van de familie, die zelf óók onderduikers verborg. Wilschut heeft dit zelf geschreven in een brief die in copie aan het Militair Gezag te Utrecht ter hand gesteld is. Zijn dochter, wiens verloofde Geurt Bunte/van Eijk

actief was binnen de Binnenlandse Strijdkrachten (hij arresteerde Rost van Tonningen), gaf het verraad aan bij het Militaire Gezag. Zowel haar aangifte als de brieven van Willem Wilschut zelf bleken naderhand echter verdwenen. Het verraad is dus niet te bewijzen.

Na de oorlog, in maart 1946, twijfelde de familie of er 'actief verraad' in het spel was geweest of dat men eerder moest spreken van 'laksheid'. De familie schreef in dit verslag dat zijzelf de vaste gewoonte hadden om, zodra zij hoorden dat er gevaar dreigde, iedereen die zij kenden die onderduikers had te waarschuwen. Ook de WA Stichting in Utrecht werd dan door hen gewaarschuwd; daaruit blijkt dat dus ook daar onderduikers werden verborgen. Dat blijkt ook uit een boek over de volkswijk De Zeven Steegjes in Utrecht, waarin wordt vermeld dat in elk geval 'Piepie de Jood' - een manufacturenhandelaar uit de Twijnstraat - ondergedoken zat 'in het gekkenhuis aan de Agnietenstraat' en zo de oorlog overleefde.

Na de oorlog werd Wilschut op verzoek van zijn vrouw vermeld op de Erelijst van gevallen voor het Vaderland, die te vinden is in het gebouw van de Tweede Kamer.

Nawoord:

Zoon Joep Wilschut schreef na ontvangst van dit portret: 'Ik hoop dat je dit prachtige portret van wijlen mijn vader kunt uitgeven.... Ik vrees alleen dat als mijn vader dit zou lezen, hij zou zeggen: *'Waarom dit alles? Ik heb gewoon gedaan wat elke Nederlander had moeten doen.'* (onderstropping in het origineel.)

Geraadpleegde archieven:

- Archief Joep Wilschut
- Archief Karin van der Snoek-Schade van Westrum
- Het Utrechts Archief: Archief van de Willem Arntsz Stichting
- Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie: Archief Kamp Vught, Archief Erelijst van gevallen voor het Vaderland
- Bureau Oorlogs Nazorg van het Rode Kruis
- Archief van Gedenkstätte und Museum Sachsenhausen
- Archief van Gedenkstätte Mauthausen
- Archief Stichting Nederlandse Vriendenkring Sachsenhausen

Geraadpleegde literatuur:

Alberelli, Riccardo en Nol van Dongen (1987). *De zeven steegjes. 125 jaar Volksleven in Utrecht*. Amsterdam: De Balie.

J.C. H. Blom (1989). *Crisis, bezetting en herstel, Tien studies over Nederland 1930-1950. 's* Gravenhage: Nijgh & van Ditmar.

Boer, de, Hotske F. (2005). 'Gedachtenis aan Victor J.H. Hermens', in het *Blad van de Stichting Nederlandse Vriendenkring Sachsenhausen*, 45, december, 5.

Bottinga, Saskia (1983). *De Willem Arntsz Stichting tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Utrecht: WA Stichting.

Dam, C. van (1985). *Jodenvervolging in de stad Utrecht*. Utrecht: De Walburg Pers.

Dankers, Joost en Jos van der Linden (1996). *Van regenten en patiënten, De geschiedenis van de Willem Arntsz Stichting, Huis en Hoeve, Van der Hoeven kliniek, Dennenda*. (Amsterdam/Meppel: Boom.

Dominicus, Henny E. en Alice B. van Keulen-Woudstra (1999). *Mauthausen, Een gedenkboek*.

Amsterdam: Stichting Vriendenkring Mauthausen, tweede herziene en uitgebreide druk. (Naam Wilschut pag. 228, geen biografie beschikbaar).

Gescher, F.M. (1945). *Het helse einde van Vught, Duitse methoden op Nederlandse bodem door G10597*. (pp. 175-183) Wassenaar: Dieben.

Oorlogsgravenstichting (1995). *In Memoriam = L' zecher. 's* Gravenhage: Staatsdrukkerij.

Lindwer, Willy (1990). *Kamp van Hoop en wanhoop, Getuigen van Westerbork 1939-1945*, Amsterdam: Balans.

Presser, J. (1965). *Ondergang I en II. 's* Gravenhage: Staatsuitgeverij/Martinus Nijhoff.

Spaans-van der Bijl, T.(2005). *Utrecht in Verzet*. Utrecht: Stichting De Plantage (tweede druk).

Vries, de, Hans (2000). 'Sie starben wie Fliegen im Herbst'. In: Vries de, Hans (red) (2000). *Mauthausen 1938-1998 (pp. 7-18)*. Westervoort: Van Gruting.

Woord van der , B. (1961). De grote traditie: Arend en adelaar. In Hut, L.J., Poslavsky, A., Loois, H. en B. van der Woord. *De Willem Arntsz Stichting 1461-1961 (pp. 416-430: 427)*. Utrecht: Oosthoek.